

alapján az ábrák számai között lehet válogatni, a tetováló üzemek villanytűvel dolgoznak, három-, négyféle színes festékkel és természetesen helyi érzéstelenítéssel. Különös gonddal történik az úrhajósok testén azoknak a pontoknak tetoválással való jelölése, ahova az egyes élettani folyamatokat önműködően jelző-író és rádióon továbbító készülékeket kapcsolják.

6. A tetoválás fogalmára se igei, se főnévi szerepben nem született nyelvünk saját eszközeivel alkotott olyan szó, mely országosan elterjedt volna. (Az angol, francia és német is az idegen szót használja, az orosz a *visivat* megjelöléssel él.) Köszönettel tartozom Gunda Bélának, aki saját gyűjtéséből két adatot volt szíves velem közölni. A második világháború előtti években a Fejér megyei ráckeresztúri legényektől hallotta, hogy ők *kiverik, kiszurkálják* karjukat, amikor tetoválnak. Debrecen téglavető cigányaitól pedig a közelebbi múltban a *detomálás* megnevezést hallotta.

A tetoválásnak csak a neve új, és származik a földgömb túlsó oldaláról, — a jelenség ilyen vagy olyan formájában évszázados. Sztrabón már időszámításunk kezdetén említett tetoválnak tekinthető trák törzseket (VII. 4). Az Ószövetség a zsidóknak megtiltotta ezt az eljárást (Mózes III. és V. könyve), Mohammed is a híveinek, s egy Northumberlandban 787-ben tartott zsinat a keresztényeknek, mivel pogány babonás kultuszok továbbélésének jelét látta benne.

Országh László

A kéregbooskor tárgyi háttéréhez. Reuter C. azt fejtegeti, hogy a regösének cserfa-kéreg booskora tulajdonképpen égerfa ('Erle, Alnus') kérgéből készült booskor volt. Az égerfa lábbelihez is szolgáltatott anyagot, s az ősi kéregbooskor (a regösének nyír-, szil- és hársfa booskort is említenek) erősíti azokat a szálakat, amelyek „a magyar népet a finnugor népek családjához kötik” (Nyr. 91: 484). Végh J. M. ezt kiegészíti azzal, hogy az oroszoknál is megvan a nyírkéreg (hárs-, szilkéreg) booskor. Felhívja a figyelmet arra, hogy a TESz. az ismeretlen eredetű *bocskor* szónak nem közli 'faháncsból, fakéregből készült lábbeli' jelentését. Meg kellene vizsgálni — írja — hogy volt-e a booskornak ilyen jelentése (Nyr. 92: 346).

Az utóbbi kérdésre szeretnék mindenekelőtt felelni. Az abaúji — sok archaikumot őrző — Pusztafaluban ismerték a hárskéreg booskort. A leírás szerint „a hársfát levágták, kérgét lehántották és kétujjnyi szélességben elhasogatva mintegy két hétig vízben áztatták. Mikor a vízből kivették, külső kérgét eltávolították, hogy fehér legyen. Ebből készültek azután a cifrán fonott booskorok” (Tagán: Népr. Ért. 31: 154). A pusztafalusiak készítettek hársfaháncsból kötelet, szőnyeget is. Az Ormánságban a különféle kéreg-edényeken (*finak, merce, pónyék, pónyeg, sarginya, szapu, szepet, szükő, tukó*) kívül egyszerű booskort is hajtogattak nyírkéregből (Gunda: Néprajzi gyűjtőtűtön. 1956. 32). A Börzsöny hegységben pedig az első világháború idején orosz hadifoglyoktól tanulták meg a kéregbooskor készítését (Fehér J.: Néprajzi Közlemények 2 [1957]: 284).

A magyar kéregbooskorról sajnos többet nem tudunk. Legalábbis több adat nem áll a rendelkezésemre. Pedig a hárskéreg (háncs) és egyéb fakéreg felhasználásának nagy múltja van népünk körében. A hárskéregből fontak kötelet, ágyat, széket, ládácskát, amint arról Takáts S. is ír (Rajzok a török világból, 3: 316; l. még Csefkó Gy.: Szállóigék, szólásmódok, 65—8). A különféle fák kérgéből készült edényekre vonatkozó tárgyi és nyelvi adatokat Ethnographica Carpathica c. munkámban foglaltam össze (55—8).

A magyar kéregbooskor finnugor eredetével azonban csinján kell bánni. Manninen I. szerint valószínű, hogy a bőr lábbeli a finnugor népeknél régebbi, mint a fakéregből

készült. Sem az osztjálkoknak, sem a voguloknak nincs fakéreg lábbelijük, s nem hordanak ilyet a szibériai népek sem. Ismeretlen a kéreglábbeli az altaji törököknél, akik pedig a fakérget sokféleképpen felhasználják (Kansatieteellinen Arkisto 13 : 1, 145). A finn, ill. finnugor népek fakéreg (háncs) bocskorának kérdésével újabban igen részletesen Valonen N. foglalkozott, s nagy óvatossággal nyilatkozva a kéregbocskorok eredetéről azt mondja, hogy a fonott kéreglábbeli a kelet-európai hárserdők övezetében olyan régi eredetűek, hogy korai elterjedési központjukat nehéz körvonalazni. A bocskorokat eredetileg nem nyír-, hanem hársfakéregből készítették. Elvértve használatos füz-, éger-, szil- és borókakéreg is a bocskorfonáshoz. Északi területeken a hárskéreg bocskorról a növényföldrajzi viszonyok miatt áttértek a nyírkéreg bocskor készítésére. A nyírkéreg bocskorra utal a *tamo*- 'nyírkéregszalag', *tuchi*- 'nyírhéj', nyírkéreg' terminológiával kapcsolatos különböző elnevezése a finn kéregbocskornak. Lehetséges viszont, hogy a finn nyelvben a *virsu* jelentette eredetileg a hárskéreg bocskort. A *virsu* terminológia körül sok probléma merült fel. Vahros I. S. az orosz lábbelik elnevezéséről írt munkájában a legvalószínűbbnek azt tartja, hogy a finn *virsu* az óorosz **vǫrza* 'hárshánycs bocskor' átvétele (Vahros I. S.: Naimenovaniya obuvi v ruszkom jazike. Helsinki, 1959. 81). Vasmer M. is orosz eredetűnek tartja a finn *virsu*-t (Russisches Etymologisches Wörterbuch, 1: 188).

Feltehető, hogy a Finn-öböltől délre, ahol az ősfinnnek lakhattak, a hárskéreg lábbeli nagy jelentőségű volt, mint ma a nagyoroszoknál és a volgai finnugor népeknél. Kétségtküül, az ősfinn korszakban a finnek már ismerték a kéregbocskort. Eléggé homályos a kéreglábbeli története a volgai finnugor népeknél. A votják *kut* 'hárskéreg bocskor' és a zürjén *kot* 'bőrbocskor, magas szárú filccsizma' őspermi alakra mennek vissza, de nehéz megmondani, hogy eredetileg kéreg- vagy bőrbocskort jelentettek-e. A legrégebb történeti adat a nyírkéreg lábbeliről a koraközépkori Nesztor krónikában fordul elő. Abból kiderül, hogy Vlagyimir kievi herceg 985-ben nagybátyjával Dobrinyával a bolgárok ellen hadakozott, s legyőzte őket; ekkor mondta Dobrinya Vlagyimirnak: „Megszemléltm a kalodába zárt foglyokat, mind csizmába vannak; ezek nem fognak néküink adót fizetni, menjünk keressük fel a hánscbocskorosokat” (orosz *lapotnikov*). A közlés — amennyiben a volgai bolgárokra vonatkozik — azt bizonyítja, hogy szomszédai — akik finnugorok lehettek — a korai középkorban hánsc lábbelit hordtak (Valonen N.: Kansatieteellinen Arkisto, 9 [1952]: 246—7; Jeromin I. P.—Lihacsov D. C.: Hudozsesztvennaja proza kievskoj Ruszi XI—XIII. vekov. Moszkva, 1957. 43). Egyes szláv források említik, hogy a szlávok szegényebb rétege a kora középkorban hánscbocskort hordott. Feltűnő azonban, hogy a novgorodi szláv leletek szerint a város szegényebb lakossága csak kivételesen hordott hánsc lábbelit. Az ásatások során ilyen maradványok nem kerültek felszínre, noha más szerves anyag bőségesen előfordul a leletekben. Hasonló megfigyelést végeztek a régészek a korai lengyel települések feltárása során is (Hensel W.: Die Slawen im frühen Mittelalter. Berlin, 1965. 379—80).

Egyébként a hánscbocskorok az oroszoknál széles körben el vannak terjedve. Részletesen ír az orosz hánscbocskorokról Valonen N. is, s az újabban megjelent orosz néprajzi atlasz a különböző formák elterjedését térképen is bemutatja (Russzkij isztoriko-etnograficeszkij atlasz. Moszkva, 1967. 250—5, 70. térkép), nem beszélve Zelenin D. kitűnő orosz néprajzi kézikönyvéről (Russische Volkskunde, 1927. 241—3). Ezeknek a munkáknak a részletadatait nem szükséges itt ismertetni, de azt talán tanulságos elmondani, hogy a századforduló táján a hárshánycsot még hihetetlen nagy mennyiségben használták fel az akkori Oroszországban. 20 millió ember hordott hárshánycs bocskort, s évenként kb. 490 millió hársfát pusztítottak el (Schrader O.: Realexikon der indogermanischen Altertumskunde. Strassburg, 1901. 503).

Gunda Béla